

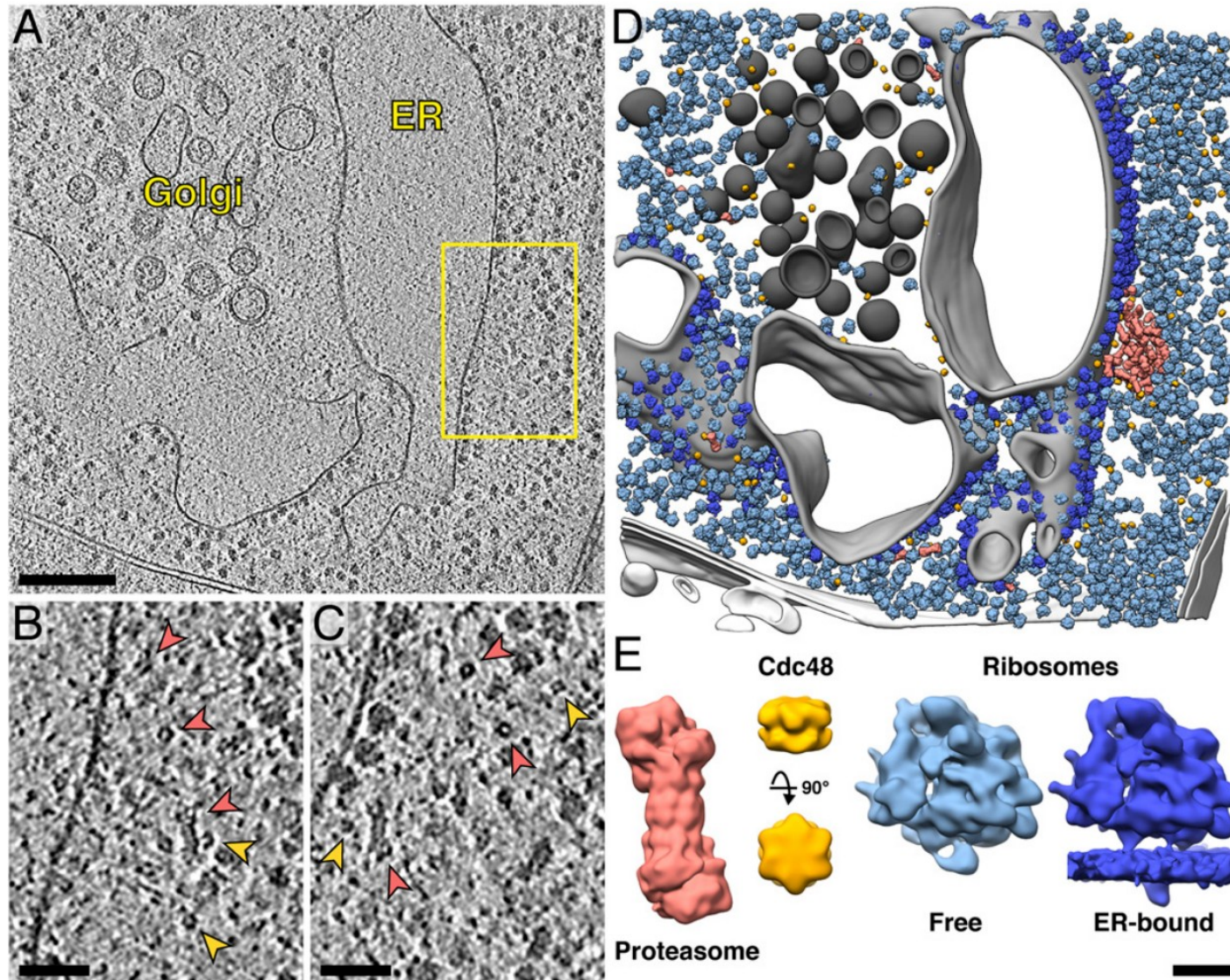
Bioinformatika III

Trimačių struktūrų analizė ir spėjimas

Paskaita 1
baltymų struktūrinė organizacija

Saulius Gražulis
2023 m.

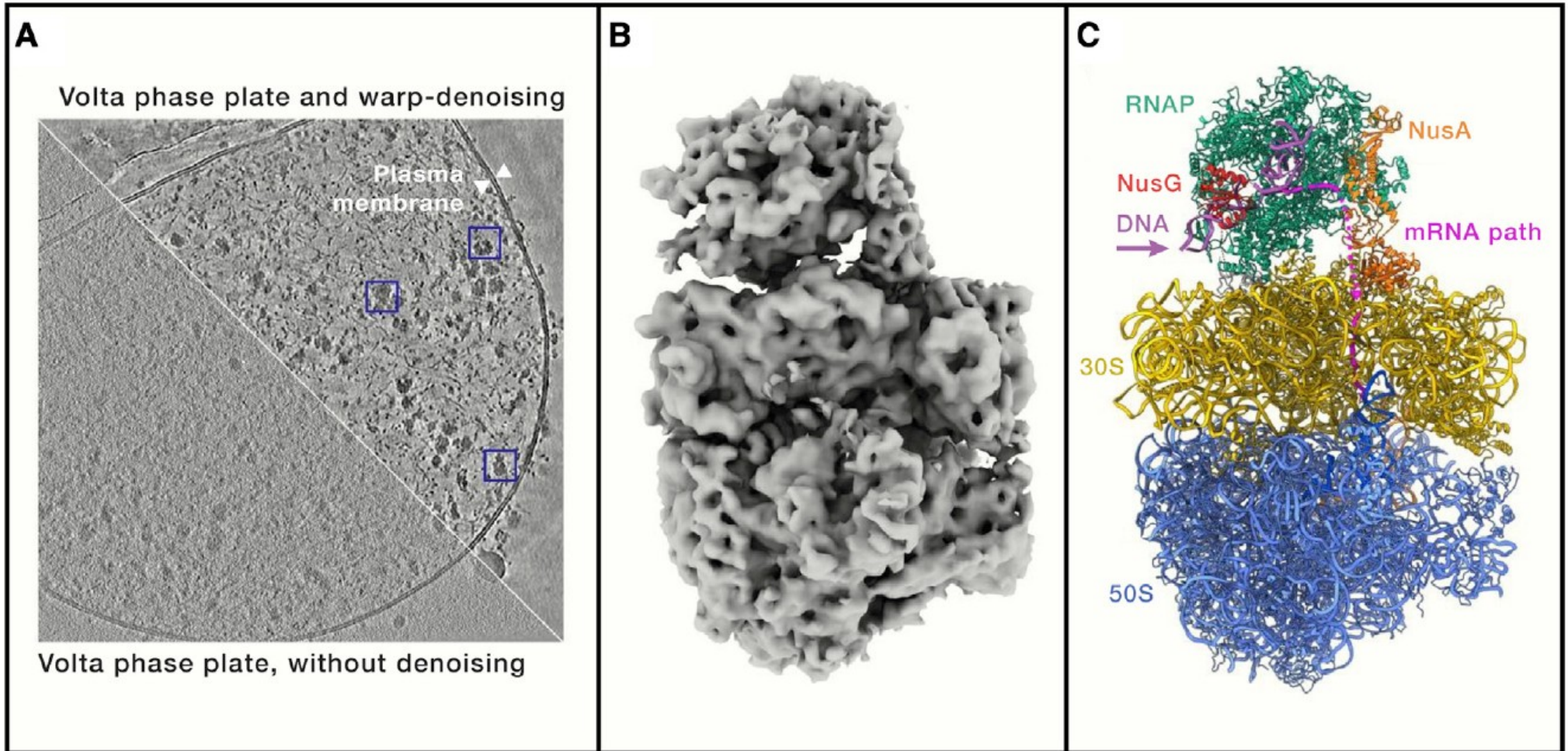
Gyvybė bendru planu

(Albert et al., 2019)

Skiriamosios gebos lygiai

Gyvų organizmų funkcionavimas

- Gyvybės funkcijos priklauso nuo **biologinių (makro)molekulių** sąveikos:

- **baltymų**
  - **nukleininė rūgštis (nukleorūgštis)**
  - **polisacharidų**
  - lipidų
  - nedidelių organinių molekulių
  - druskų jonų
- } polimerai
- } hetero-polimerai
- } hetero- ir homo-polimerai

Baltymų struktūrų svarba

- Trimatė baltymų struktūra priklauso nuo jų sekos
- **Baltymų funkcija priklauso nuo jų trimatės struktūros**
- Trimatė kiekvieno baltymo struktūra yra praktiškai unikali
- Jėgos, kurios formuoja trimatę baltymo struktūrą, yra palygint silpnos nekovalentinės sąveikos

Baltymų struktūros lygiai

- Pirminė struktūra (a.r. seka)
- Antrinė struktūra (alfa-spiralės, beta-klostės, beta lakštai, kilpos ir posūkliai)
- Tretinė struktūra (baltymo globulė, domenai)
- Ketvirtinė struktūra (baltymo molekulių susijungimas į stambesnius kompleksus).

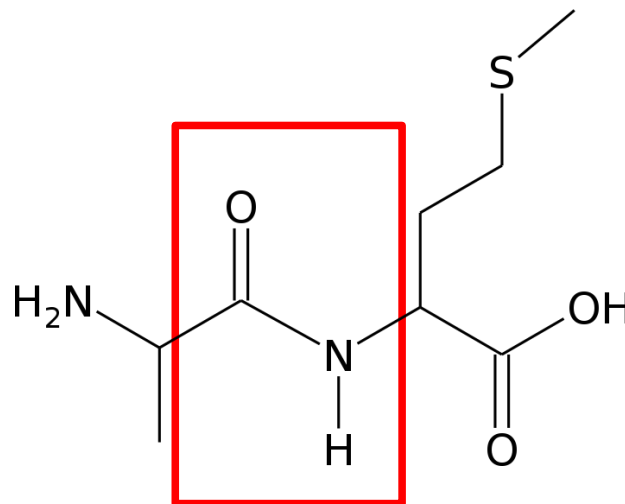
Baltymai turi sudėtingą hierarchinę struktūrą, svarbią jų funkcijai suprasti.

Pirminē struktūra

- Pirminē struktūra = amino rūgščių (a.r.) seka. E.g.: P61823.fasta:

```
>P61823|RNAS1_BOVIN Ribonuclease pancreatic - Bos taurus (Bovine).  
MALKSLVLLSLLVLLVLLLVQPSLGKETAAAKFERQHMDSSSTAASSSNYCNQMMKSRN  
LTKDRCKPVNTFVHESLADVQAVCSQKNVACKNGQTNCYQSYSTMSITDCRETGSSKYPN  
CAYKTTQANKHIIIVACEGNPYVPVHFDASV
```

Peptidinė
jungtis

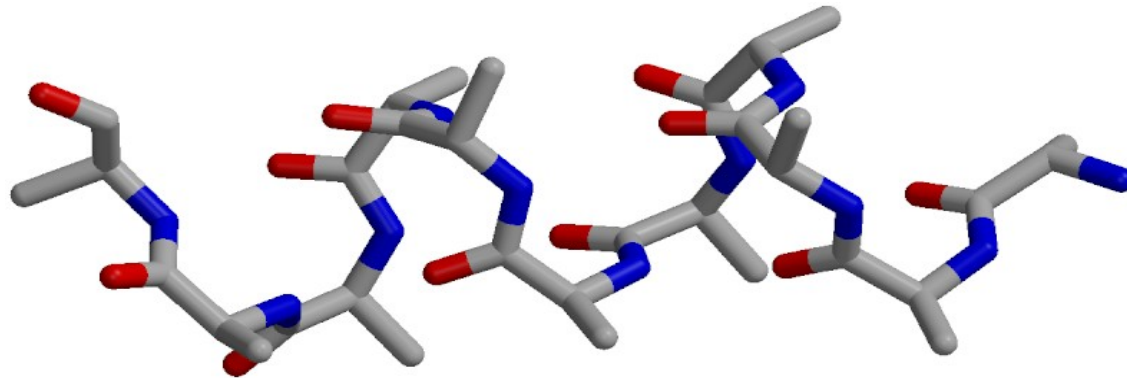
Antrinē struktūra

- Lokālūs baltymo struktūriniai elementai:
  - alfa-spiralēs,
  - beta-klostēs,
  - beta-lakštai,
  - kilpos ir posūķiai.

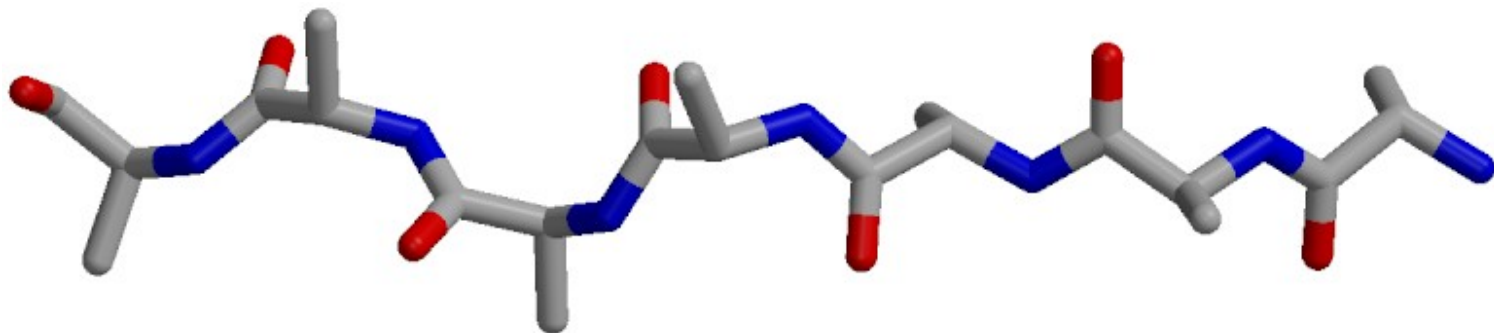

Alfa-spiralēs ir beta-klostēs

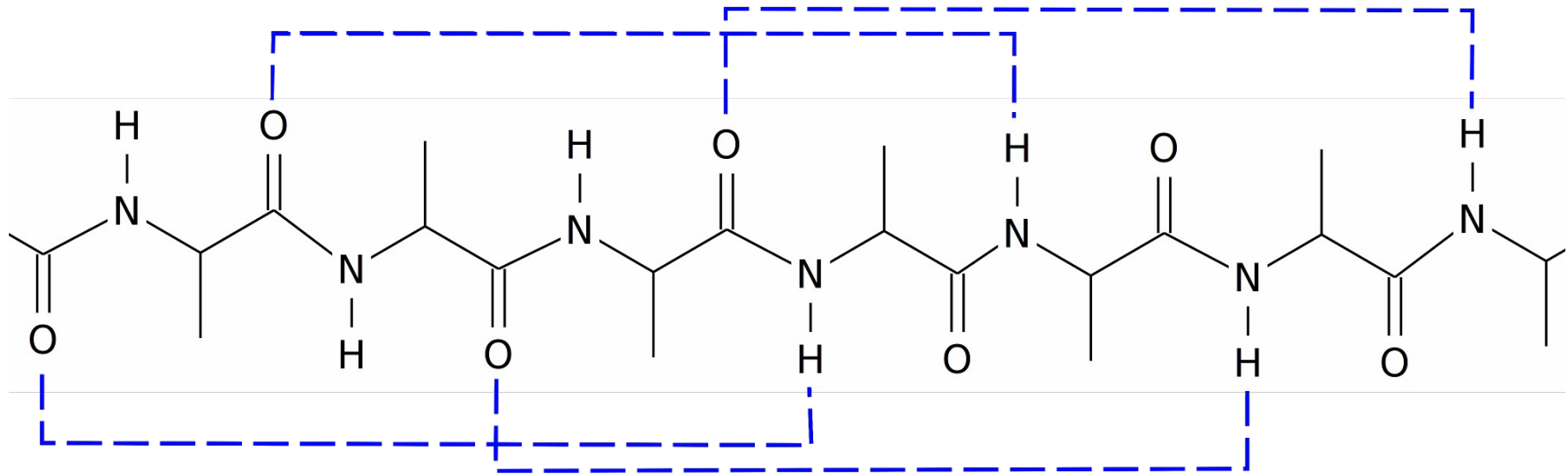
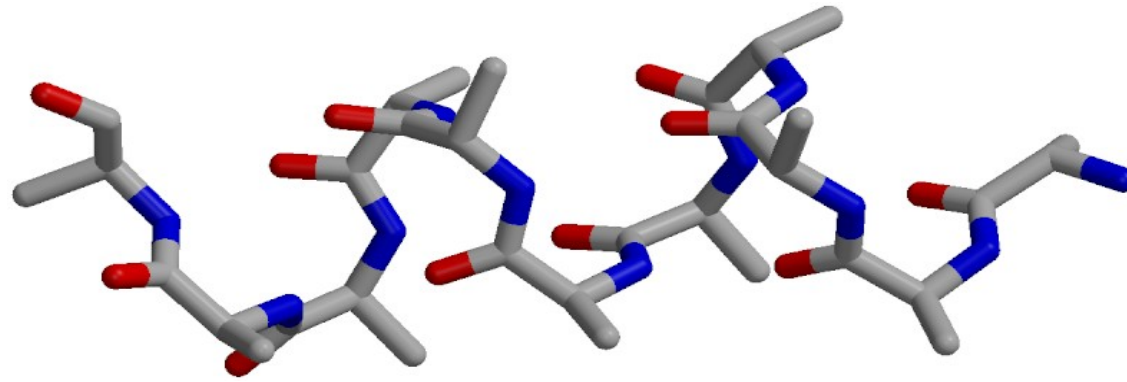
Alfa-spiralē

Beta-klostē

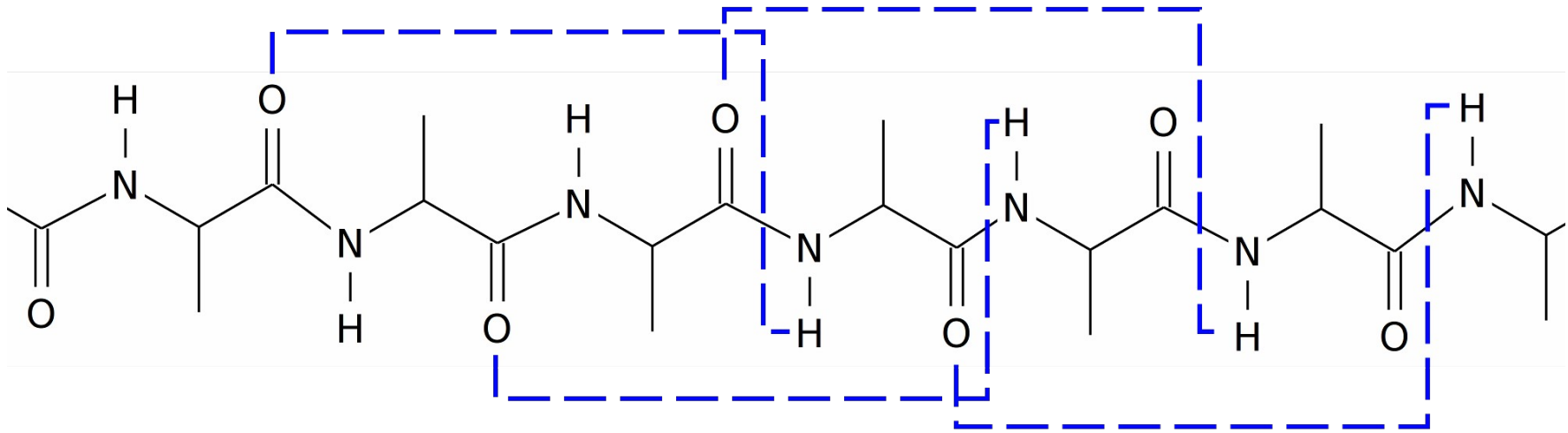

Alfa-spiralių struktūra

α -spirale == 4_{13} spirale

Kitos spiralės

3₁₀ spiralė

Dar gamtoje sutinkamos: 2₇; 5₁₆, arba π – spiralės

(Финкельштейн & Птицын, Физика белка (2005), стр. 87)

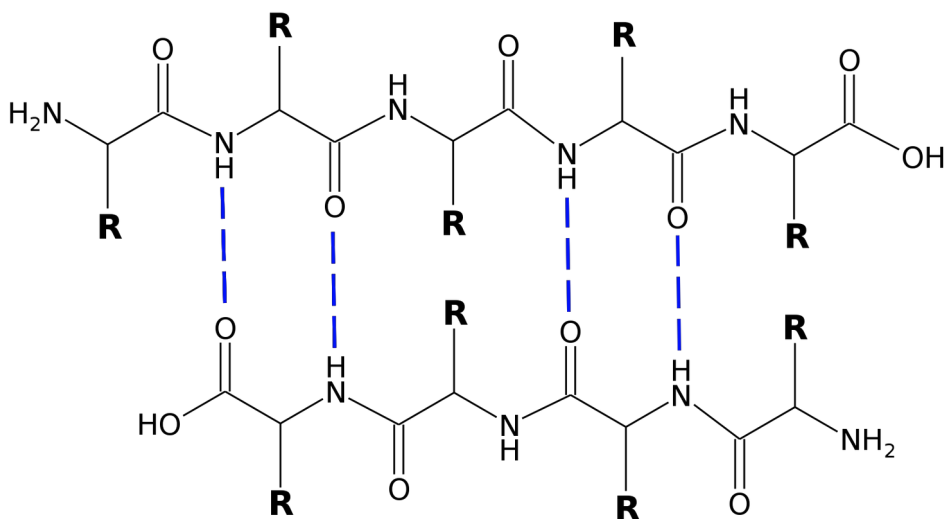
http://en.wikipedia.org/wiki/Alpha_helix

http://en.wikipedia.org/wiki/3_10_helix

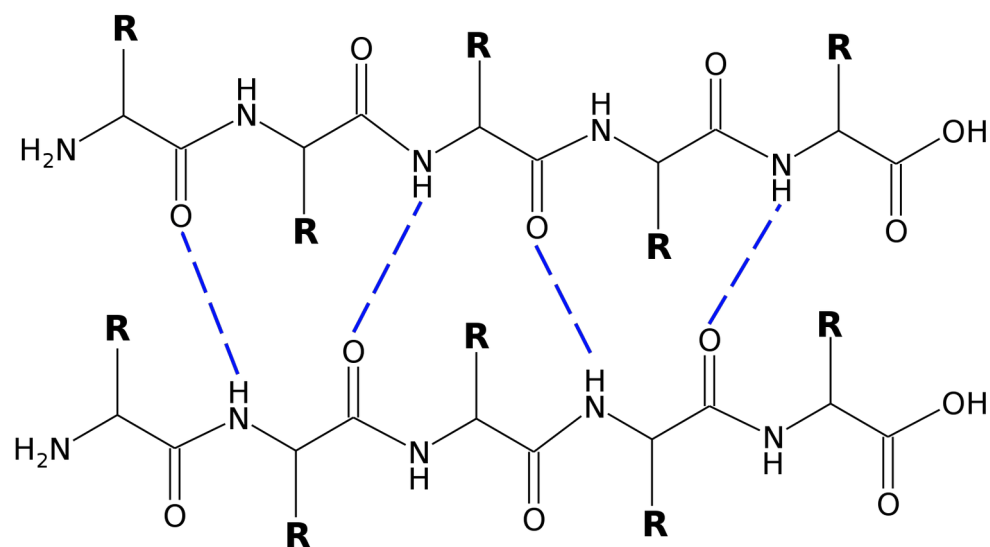
http://en.wikipedia.org/wiki/Pi_helix

Beta lakštu struktūra

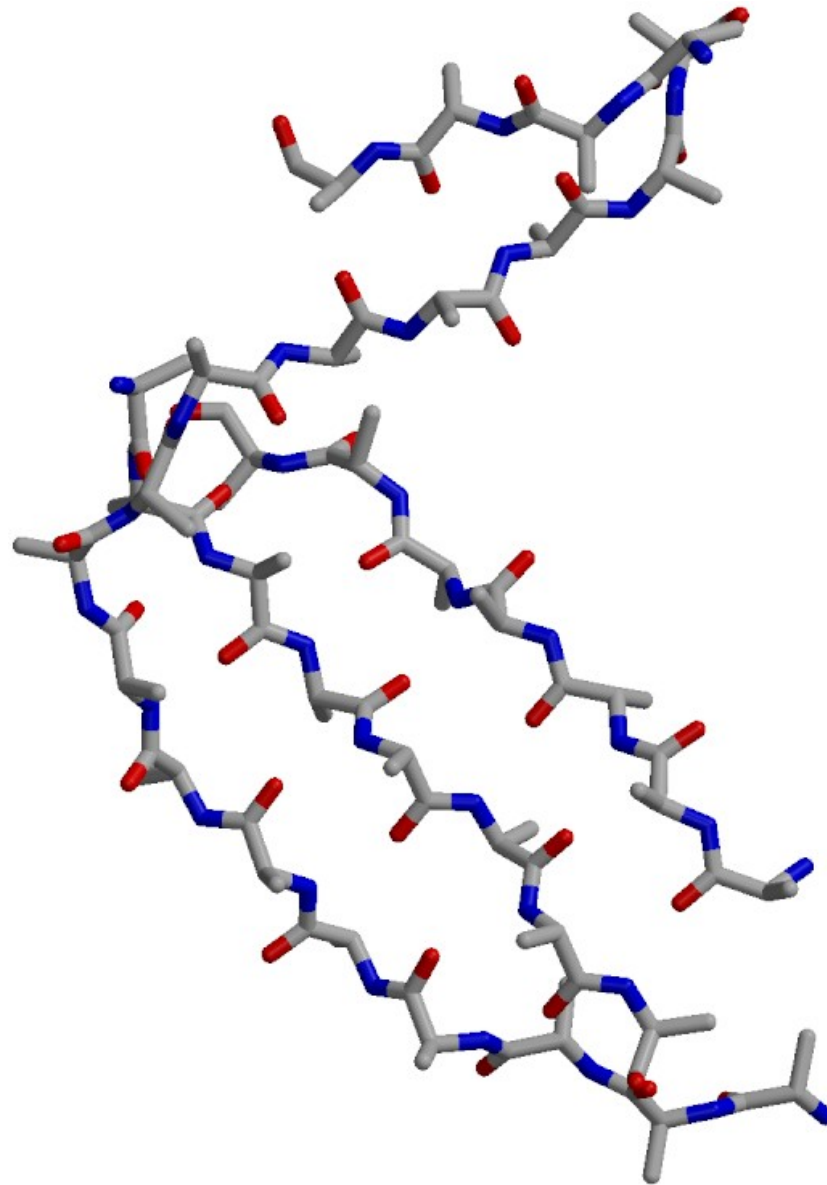
- Antilygiagretūs β -lakštai

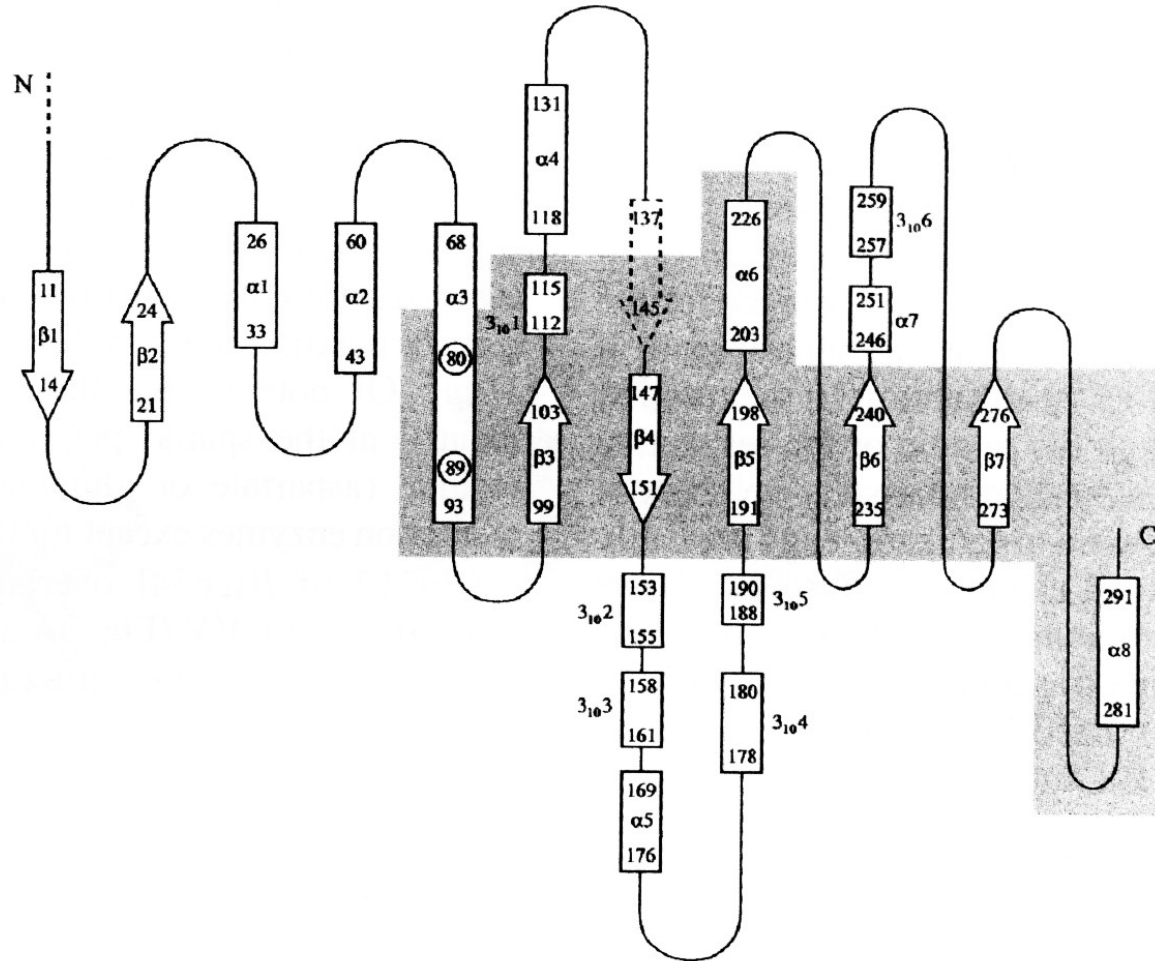
- Lygiagretūs β -lakštai

Beta-lakštai

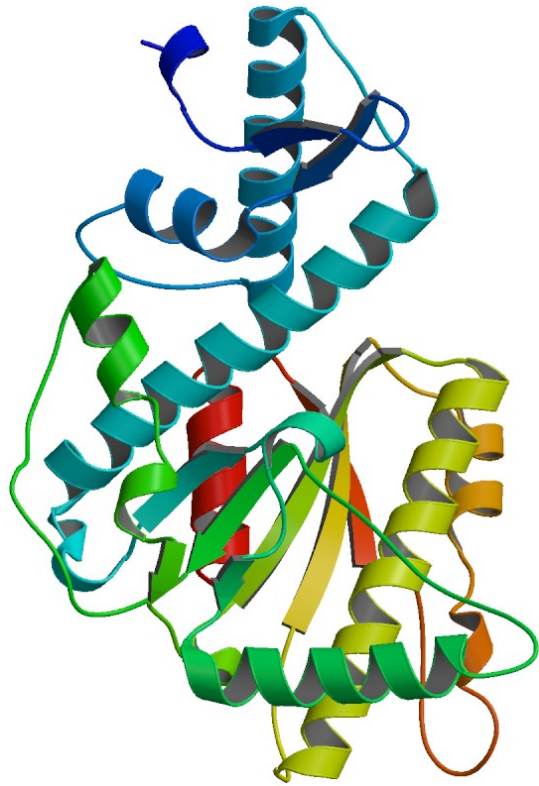

Topologija

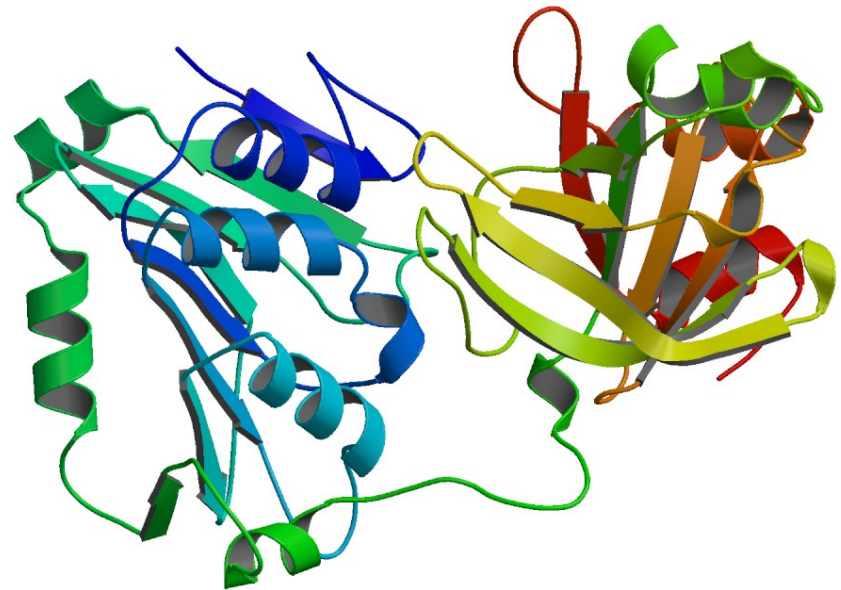

Tretinē struktūra

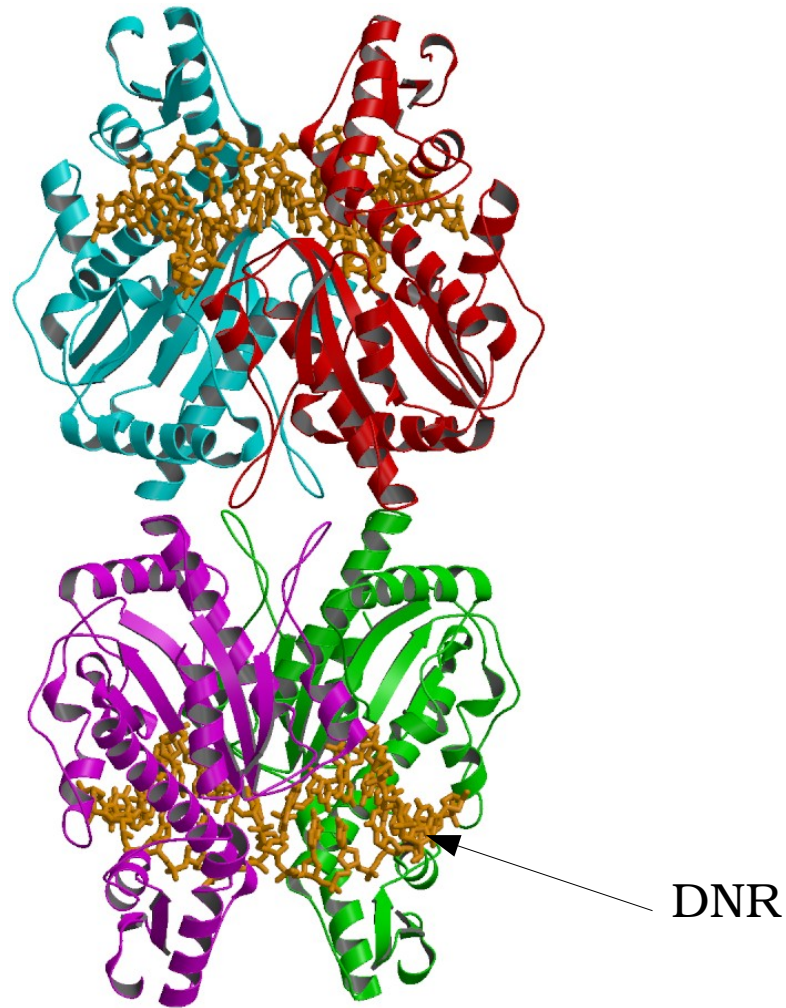
Bse634I restrikcijas endonukleazē
Gražulis *et al.* NAR 2002 p.876

BfiI restrikcijas endonukleazē
Gražulis *et al.* PNAS 2005 p.15797

Ketvirtinė struktūra

Bse634I REazės
tetrameras kristale

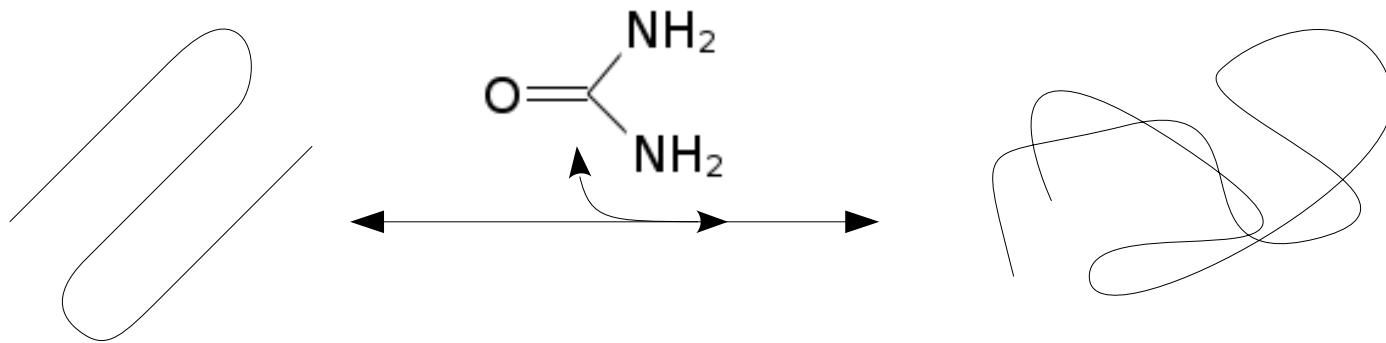

Mokslo (filosofijos) nuostata...

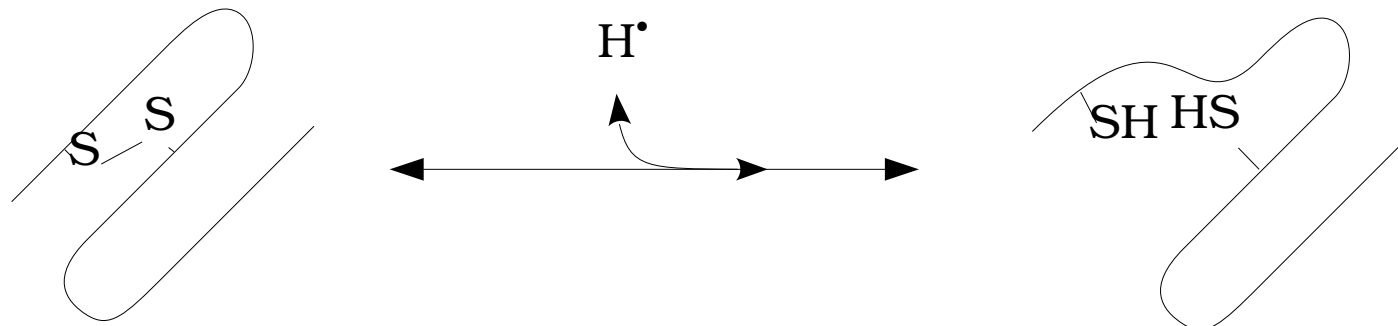
- Teorijos turi būti neprieštaringos, gražios, elegantiškos, paprastos; bet...
- ... jų teisingumas ir tinkamumas patvirtinamas arba paneigiamas stebėjimais (pvz. eksperimentais).

Baltymų sekos-struktūros sąryšio tyrimas

1. Karbamidą (urea) denatūruoja baltymus:

2. Oksidacija sukuria, o redukcija suardo Cys S-S tiltelius:

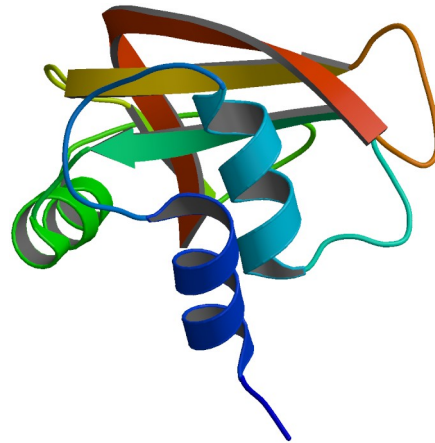
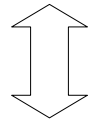
Anson & Mirsky JGP 1931 p.341, Anfinsen PNAS 1961 p.1309

Baltymų sekos ir struktūros sąryšis

- Anfinseno (Christian B. Anfinsen) eksperimentai:
  - RNazė A pilnai išsivynioja 8M karbamido tirpale;
  - jei fermentas oksiduojamas prieš pašalinant karbamidą, atstatoma 1% aktyvumo;
  - jei pradžioje pašalinamas karbamidas, o po to oksiduojama, atstatoma 90% aktyvumo;
  - tie patys eksperimentai atsikartoja, naudojant chemiškai susintetintą baltymo grandinę.

Baltymo sekos ir struktūros sąryšis

KETAAAKFERQHMDSSSTAASSSNYCNQMMKSRNLTKDRCKPVNTFVHE
SLADVQAVCSQKNVACKNGQTNCYQSYSTMSITDCRETGSSKYPNCAYKT
TQANKHIIVACEGNPYVPVHFDASV

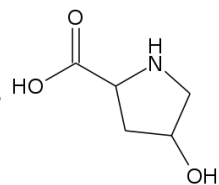

Išvada: baltymo struktūrą ir funkciją iš esmės apsprendžia jo a.r. seka.

Kitos baltymų strutūros: pluoštiniai (fibriliariniai) baltymai

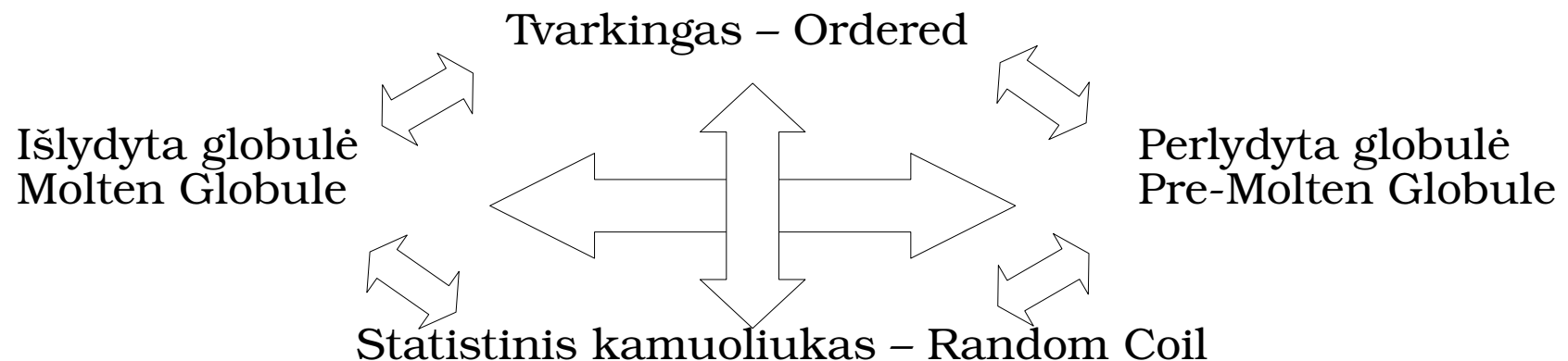
Baltymas	Struktūra	Skersiniai ryšiai
α -keratinas	ilga α -spirale	-Cys-Cys-
kolagenas (GXP GXH) _n , H = hidroksiprolinas	triguba (!) kairioji (!) spirale (sutinkama tik kolagene)	-Nor ¹ -Lys-
elastinas	„Gly-spiralė“ (būdinga tik elastinui)	-Nor-Lys-, Lys- } Des ² < -Lys Lys- } < -Lys
fago „kojelės“ baltymas	„Beta-spiralė“	

¹(Nor = norleucinas) ²(Des = desmozinas)

Natūraliai išsivynioję baltymai

- Natūraliai išsivynioję baltymai (naturally unfolded proteins):
  - natūralios „išlydytos globulės“ (molten globules)
  - natūralios „perlydytos globulės“ (pre-molten globules)
  - natūralūs statistiniai kamuoliukai (random coils)

Levintalio (Levinthal) paradoksas

- Baltymo grandinės galimų konformacijų skaičius: 100 a.r., $\sim 2^{100}$ galimų konformacijų; joms išsamiai perrinkti reikėtų:
- jei patikrinama 1 konformacija per 1 ps,
- π s = 1 nano-amžius. (3.14 s = 10^{-7} metų)
- 2^{100} ps $\approx 10^{30}$ ps $\sim$ **10^{10} metų.**

Nei realus baltymas, nei kompiuteris visų konformacijų perrinkti negali.

Baltymų struktūrų nustatymo būdai

- Eksperimentiniai:
  - Rentgenostruktūrinė analizė, BMR, EM
- Spėjimas:
  - *Ab initio*
  - Homologinis modeliavimas
  - Sanklodos atpažinimas (fold recognition)
  - Funkcijos nustatymas pagal struktūrą
  - Fragmentų metodai
  - Kompleksų spėjimas

Kiti spėjimo tikslai

- Mažo matavimų skaičiaus spėjimai
  - antrinės struktūros spėjimai
  - kontaktų analizė
- Membraninių baltymų spėjimas
- Kompleksų spėjimas
- Mažų molekulių pritaikymas (docking),
racionali vaistų paieška

Resursai tinkle

Protein Data Bank (PDB)

<http://www.rcsb.org/pdb/>

Macromolecular Structure Database

<http://www.ebi.ac.uk/msd/>

Nucleic acid database

<http://ndbserver.rutgers.edu/>

Crystallography Open Database (COD)

<http://www.crystallography.net/>